

Linnunpönttöjen rakennusohjeita

Pönttöjä on kahta päätyyppiä: pyöreästä puupölkystä tehtyjä luonnonpönttöjä ja laudasta rakennettuja pönttöjä.

Lautapönttöihin tarvitaan:

- tuuman vahvuista höyläämätöntä lautaa pöntön seiniksi
- 12-25 mm:n paksuista filmi- eli vesivaneria katoksi ja pohjaksi
- sinkittyjä 2-3 tuuman nauvoja
- silikonialkalua halkeamien paikkaamiseen
- ripustukseen metallilankaa tai sinkittyä rautalankaa

Tarvittavat työkalut ovat vasara, saha, pora, suorakulma ja puukko.

Pitävät liitokset saa lyömällä naulat eri suuntiin vinoon. Pöntön seinissä jätetään laudan sydänpuoli ulospäin (nähtävissä puun kasvurenkaista laudan päässä), niin että pönttö ei ala irvistellä kulmistaan kosteusolojen vaihdellessa.

Luonnonpönttö koverretaan joko ydinlahosta puusta tai terveestä pöllistä joko polttamalla tai sorvia, isoa kairaa tai moottorisahaa käyttäen. Luonnonpönttöjen rakennustarvikkeet ovat seinälautoja lukuun ottamatta samat kuin lautapönttöjen. Pöntöiksi valmistettavat puupölkkyt kannattaa kuoria lahoamisen estämiseksi: kuorittuna pöllipönttö voi kestää jopa kymmeniä vuosia. Myös valmiina ostetut kuorelliset pöntöt kannattaa kuoria ennen ripustamista.

Turvallinen pönttö

Katto tehdään avattavaksi, jotta pöntön voi siivota. Sisäkatoksi naulataan paksu filmivanerin pala, joka on pari senttiä pöntön sisämittaa pienempi. Katon kiinnityksen voi varmistaa rautalankalenkillä, joka kiinnitetään seinien yläosaan lyötyihin nauloihin. Katto on tärkeä myös isojen pöllöjen pöntöissä, joissa se suojaa pohjan pehmikkeet kastumiselta ja jäätymiseltä. Pohja sahataan filmivanerista pöntön sisäläpimitan mukaiseksi ja naulataan sisäpuolelle.

- Pöntön *pohjan* pitää olla upotettu seinien sisään
- Pohjan kulmiin porataan läpimitaltaan 0,5-1 cm:n suuruinen *reikä*, josta kosteus pääsee ulos
- *Lentoaukko* porataan sisäänpäin yläviistoon, ettei vesi pääse helposti pönttöön
- Lentoaukon ympärystän on ehdottomasti oltava *ehjä* ja lentoaukko viimeistellään puukolla (pöntössä olevat halkeamat ja raot, joihin linnun jalka tai kynsi voi takertua, tilkitään silikonilla)
- *Takaseinän yläreuna* viistetään veden seisomisen estämiseksi
- Kiinnityslangan reikien kohdalle takaseinään kiinnitetään *vahvikelauta*
- *Reiät* kiinnitysnarua varten porataan sisäänpäin yläviistoon veden sisäänvalumisen estämiseksi
- Takaseinän ulkopuolelle voidaan naulata *pystylistat*, jotka pitävät pöntön irti puun rungosta
- Kattoon tehdään reilut, 2-5 sentin levyiset *räystäät* myös sivuille
- Useammasta laudasta nikkaroitavassa isossa pöntössä on lautoja sitovien *poikkipienojen* ehdottomasti oltava sisäpuolella, ettei sadevesi jää seisomaan pienen ja laudan väliin
- Jos haluaa suojata poikuetta oravilta, voi lentoaukkoon kiinnittää *suojapellin* (pelti on kiinnitettävä tiukasti lentoaukkoon eikä sen ja laudan väliin saa jäädä rakoja)
- *Istumaortta* ei tehdä pesärosvojen toimia helpottamaan

Erikoisvaatimuksia

Monet pöntöissä pesivät lajit eivät tuo pönttöön pesäaineksia itse (*pöllöt, vesilinnut, tuulihaukka, uuttukyyhky ja tervapääsky*). Näille lajeille on pönttöihin lisättävä sahanpurua, kuivaa sammalta tai turvetta, lahoppuuta tms. pehmikettä niin paljon, ettei pesäsyvennystä kuoputtava emo raavi pohjaa näkyviin. Paljaalla pohjalla makaavat munat voivat jäätää.

Hentojalkaiselle *tervapääskylle* on erityisen tärkeää, että pöntön etuseinän sisäpuoli on karkea, niin että sitä pitkin voi kiivetä. Muuten poikaset ja emotkin voivat jäädä loukkuun pönttöön.

Harmaasiepon ja tuulihaukan pöntössä on puoliavoin etuseinä; puukiipijän pönttö taas on puunrunkoa vasten kiinnitettävä, takaa avoin kolmi- tai nelikulma, jossa sisäänmenoaukko on molemmin puolin runkoa vasten.

Tukkakoskelolle asetetaan maahan pohjaton pesälaatikko, jonka alanurkkaan tehdään kulkuaukko.

Räystäspääskyn pesänrakennusta voi auttaa kiinnittämällä ylös seinään höyläämättömän laudan, jonka päälle pääsky voi rakentaa pesänsä. Lisäksi pihapiiriin avoimelle paikalle voi tuoda pesänrakennusaineeksi savea, joka pidetään kosteana.

Varpunen voi pesiä kottaraispöntössäänkin, mutta varpuselle voi tehdä myös erityisen varpuspöntön.

Liito-oravan turvallisuudelle on tärkeää, ettei pöntön aukon läpimitta ole yli 4,5 cm. Sitä suuremmasta aukosta pääsee pönttöön näätä.

Lepakot voivat asettua keskikokoiseen pönttöön, jossa sisäänmenoaukko on litteä, parin sentin rako pohjan takareunassa. Ripustuskorkeus on 4-6 metriä. Oksia ei saa olla peittämässä lentoaukkoa.

Mitat ovat tärkeitä

Oheisessa taulukossa peruspöntön mitat on jaoteltu lintulajeittain. Erikoispönttöjen mitat ovat omassa taulukossaan. Pöntön tärkeimmät mitat ovat lentoaukon koko ja pöntön sisäosan läpimitta eli lautapöntössä lyhyemmän sisäosavun pituus.

Pienten tiaisten pesimismahdollisuuksien varmistamiseksi lentoaukko ei saa ylittää 2,8:aa senttimetriä. Kuusitiaista varten se voi olla jopa vain 2,6 cm. Pesäkoloa ei pitäisi tehdä ohjeessa mainittua ahtaammaksi, etteivät ison poikueen vahvimmat poikaset survo heikompia alleen. Turhan iso tai korkea onkalo taas aiheuttaa ylimääräistä pesänrakennustyötä emoille.

Laji	Lentoaukon halkaisija cm	Pöntön sisäosavun pituus cm	Pöntön ulkoseinän korkeus cm	Lentoaukon keskipisteen etäisyys katosta cm
sini/hömö/ töyhtö/kuusitiainen	2,8	10	25	7
kirjosieppo/ talitiainen/ lapintiainen	3,2	10-12,5	30	8
leppälintu/ käki	7	12,5-15	28	8
kottarainen/ käenpiika/ varpunen/ tervapääsky	5,0	12,5-15	35	8
liito-orava	4,5	15-18	60	20
helmipöllö/ naakka/ uuttukyyhky	8,5	18-20	50	10
telkkä/ uivelo	11,5 (uivelo: 7,5)	22-24	55	14
lehtopöllö	13	26	60	13
viirupöllö	18	30-35	60-70	15
Erikoispöntöt				
pikkuvarpunen	talitiaisen pönttö vaaka-asennossa			
harmaasieppo/ västäräkki	-	12,5-15	18	etuseinä puolet pöntön korkeudesta
puukiipijä	3-6	6-10	35	8
koskikara	-	20	22	etuseinä puolet pöntön korkeudesta
tukkakoskelo	15	30-40	25	-
isokoskelo	13	26	70	22
varpuspöllö	4,6	15-18	60	20 (etuseinä vähintään 5 cm paksu)
tuulihaukka/ hiiripöllö	-	26-30	40	etuseinä puolet pöntön korkeudesta

Ripustuskorkeudet ja eri lajien elinympäristöjä

Laji	Korkeus	Elinympäristö, sijoituspaikka
sinitiainen	1,5-2 m	pihat, lehtimetsät
hömö/töyhtö/kuusitiainen	1,5 m	havu- ja sekametsät
kirjosieppo/ tali- ja lapintiainen	1,5-2 m	pihat, lehti- ja sekametsät
leppälintu/ käki	1,5-3 m	pihat, mäntykankaat
Kottarainen, käenpiika, varpunen	3-5 m	pihat, lehti- ja sekametsät
harmaasieppo/ västäräkki	1,5-3 m	pihat, mäntykankaat, rannat
pikkuparpunen	4-6 m	pihat, peltoaukeat (yksinäinen puu näkyvällä paikalla)
puukiiپیچ	1,5 m	vanhat kuusi- ja sekametsät
tervapääsky	5-8 m	pihat, mäntykankaat
naakka	4-6 m	puistot
uuttukyyhky	4-6 m	lehtimetsät, pellonreunat
tuulihaukka	4-6 m	peltoaukeat (yksinäinen puu, ladonseinä)
liito-orava	4-6 m	lehti- ja sekametsät
varpuspöllö	4-6 m	kuusi- ja sekametsät
helmipöllö	4-6 m	kuusi- ja sekametsät
hiiripöllö	4-6 m	hakkuuaukot, suot (yksinäinen puu tai reunapuu)
lehtopöllö	4-6 m	lehtimetsät ja -metsiköt peltojen äärellä
viirupöllö	4-6 m	laajat kuusi- ja sekametsät hakkuuaukkojen lähellä tai laidalla
telkkä/ uivelo	1,5-3 m	rannat
isokoskelo	1,5-3 m	rannat
tukkakoskelo	maassa	rannat
koskikara	1,5-3 m	rannat ja sillat virtaavan veden äärellä

Kiinnitä pöntöt tukevasti

Pönttöjä voi ripustaa mihin aikaan vuodesta tahansa, sillä ne on tarkoitettu monivuotiseen käyttöön. Paras aika seuraavaa pesimäkautta ajatellen on varhaiskevät, poikkeuksena pöllöt, jotka valitsevat pesimäviirinsä jo syksyllä. Pönttöjen ilmansuunnalla ei ole väliä, mutta koko päivän auringossa olevaan paikkaan niitä ei pitäisi ripustaa.

Pöntöt ripustetaan siten, ettei ripustuksesta aiheudu vahinkoa sen enempää puulle kuin pöntöllekään. Parasta ripustukseen on sinkitty rautalanka. Köydet ja narut haurastuvat ulkona nopeasti. Ripustuslanka pujotetaan pöntön takaseinään porattujen reikien läpi. Pikkupöntöt voidaan kiinnittää rungon ympäri, mutta painavat ja isot pöntöt kannattaa sitoa rungon vastakkaisilla puolilla oleviin oksiin lähelle oksantyyveä. Rungon ja ripustuslangan väliin voidaan asettaa puukapuloita, joita poistetaan sitä mukaa kuin puu kasvaa. Pönttö on kiinnitettävä niin tukevasti, ettei se kolise kovallakaan tuulella ja karkota lintuja tiehensä.

Tervapääskyllä, telkällä ja koskeloilla on oltava esteetön lentoreitti pöntölle.

Telkän, uivelon ja isokoskelon uutun alta on raivattava pois terävät kannot, risut ja oksat, joihin maahan hyppäävät untuvikot voisivat vahingoittua.

Viirupöllön pönttöä ei saa sijoittaa kesämökin pihapiiriin eikä asutuksen tai polkujen lähelle, sillä pesänsä puolustava emo voi olla vaarallinen. Viirupöllö pesii vuodesta toiseen samalla paikalla, joten hakkuun varalta on hyvä sijoittaa varapönttö 100-200 metrin päähän.

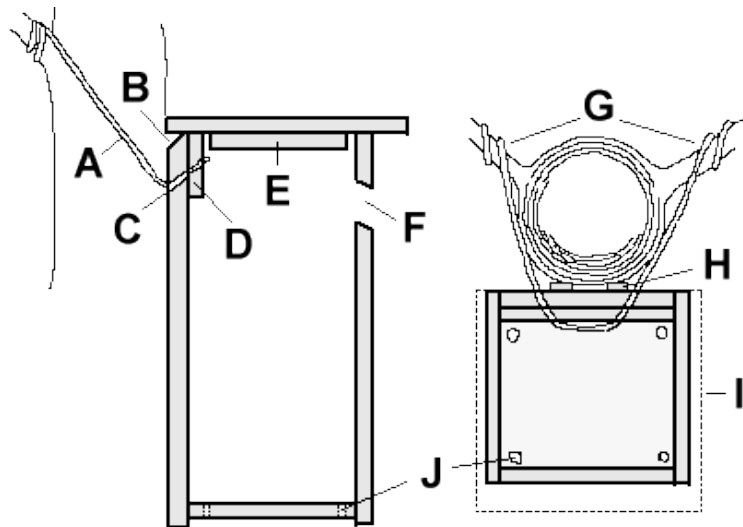
Liito-oravaa varten kannattaa asettaa 2-4 pönttöä muutaman kymmenen metrin etäisyydelle toisistaan. Paras paikka pöntölle on suuri kuusi, mutta muutkin puut käyvät.

Pöntöt puhdistetaan ja tarkastetaan vuosittain talvella, etteivät ne täyty ja lahoa ennen aikojaan. Pesäloiset säilyvät pesäaineiksissa elossa yli talven, joten vanhat pesät kannattaa kerätä poltettavaksi. Pöntön kiinnityksen tukevuus tarkistetaan ja pönttöä kohotetaan hieman puun kasvun mukaan.

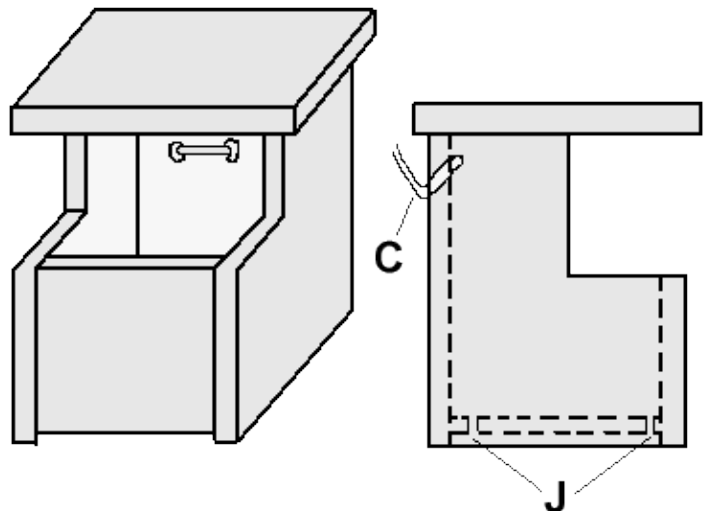
Piirrosten tekstit

- A Riittävän pitkä ripustuslanka, ettei puu kuristu
- B Takaseinän yläreuna viistetty
- C Kiinnitysreiät yläviistoon
- D Kiinnitysreikien kohdalla vahvikelautaa
- E Sisäkannessa turpoamisvara
- F Lentoaukko porattu yläviistoon
- G Langanpäät solmitaan oksiin, ei aivan tyveen
- H Pystylistat pitävät pöntön suorassa ja irti rungosta
- I Katossa on räystäät myös sivuilla
- J Pohjan kulmissa reiät kosteuden poistamiseksi

Peruspönttö sivulta ja päältä

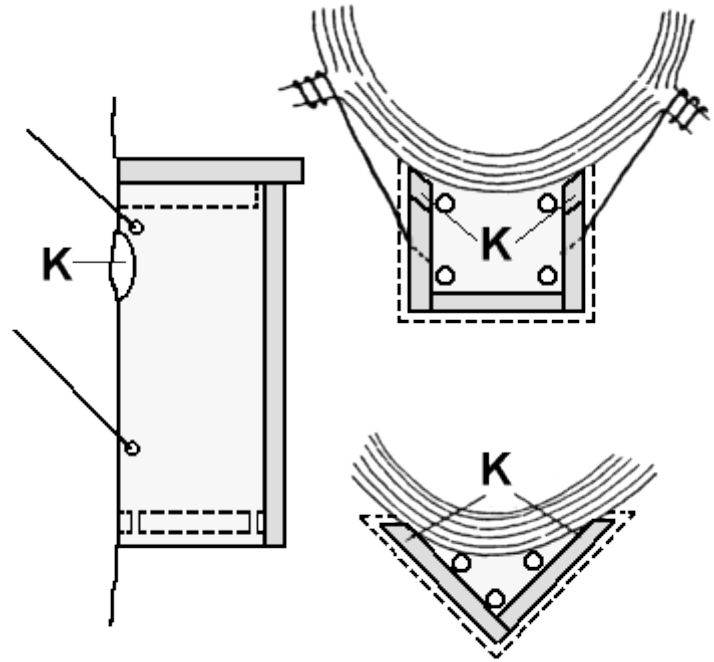

Harmaasiepon ja tuulihaukan avopönttö

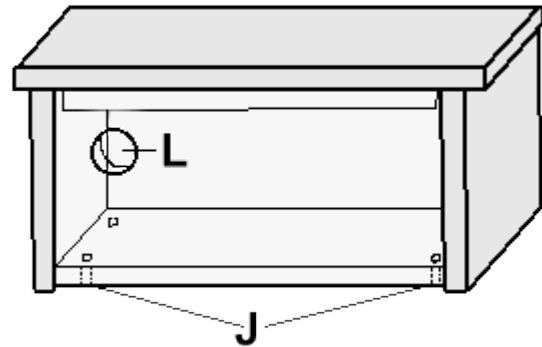
Puukiipijän pönttö

Puukiipijän kolmi- tai nelikulmaisen pöntön takaseinänä on puun runko. Sisääntuloaukko (K) on molemmilla sivuilla.

Pikkuvarpusen pönttö

Pikkuvarpusen pöntön lentoaukko on toisessa yläkulmassa (L). Kuivatusreiät (J) pöntön pitkällä sivulla.

Kirjosiepon ja talitiaisen pöntöt

Pöntöt voi sijoittaa 30-50 metrin päähän toisistaan, rehevillä mailla tiheämpään ja karuilla harvempaan. Pihassa pöntöt on hyvä sijoittaa 3-5 metrin korkeudelle, ettei liikkuminen häiritse lintuja. Rauhallisissa metsissä korkeudeksi riittää 1,5-2 metriä, jolloin pöntöt on helppo huoltaa maasta käsin. Linnut pesivät parhaiten jonkinlaisen aukean reunassa. Tällöin lentoaukko on hyvä sijoittaa aukealle päin.

Yleisimmät pikkupönttöjen asuttajat *kirjosieppo ja talitiainen* ovat vaatimattomia pesäpaikan ja -pöntön suhteen. Joskus kirjosieppokoiras voi pesiä kahdessa lähekkäisessä pöntössä kahden eri naaraan kanssa. *Talitiainen* pesii usein kahdesti kesässä ja käyttää pönttöjä talvella yöpymiseen. Pihossa yleinen tiaispönttöjen käyttäjä on *varpunen*, joka käyttää pönttöjä kesällä ja talvella.

Sinitiaisen voi pesiä kirjosiepon kokoluokan pöntöissä lehtometsissä, rannoilla, peltojen reunoilla ja pihoisissa. *Hömötiainen ja töyhtötiainen* voivat pesiä metsissä kirjosiepon kokoa olevissa pöntöissä etenkin, jos pönttö on täytetty lähes suuaukkoa myöten puruilla. Linnut tyhjentävät purut pöntöstä kaivaessaan pesäkolonsa.

Kottaraisen ja leppälinnun pöntöt

Kottaraisen pönttöjä voi asettaa muita pikkupönttöjä tiheämpään. Kottarainen on vähentynyt runsaasti viime vuosina, joten kaikkii pönttöihin ei löydy asukkaita. Pöntöt voi sijoittaa vierekkäisiinkin puihin 3-6 metrin korkeudelle.

Leppälintu pesii erityisen mielellään matalissa (20 cm) pöntöissä (lentoaukko 4-7 cm). Leppälinnun pesään voi munia käki, jos lentoaukko on riittävän suuri (6 cm tai suurempi). Leppälinnulle pönttöjä voi tarjota pihossa ja mäntykankailla. Sopiva välimatka pöntöillä on sata metriä ja korkeus 1,5-2 metriä.

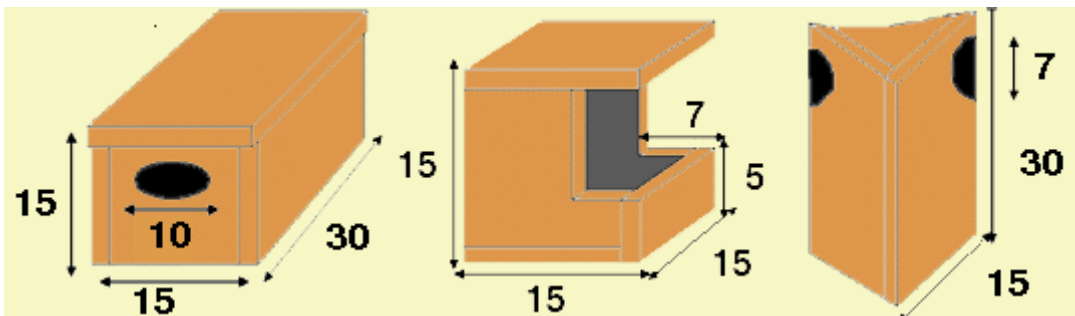
Varpuspöllö käyttää kottaraispönttöjä talvivarastona, joissa voi olla jopa kymmeniä myyriä. Metsissä varpuspöllö voi hyvällä tuurilla pesiäkin pöntössä. Mahdollisuuksia voi parantaa tekemällä etuseinästä paksun (lentoaukon kohdalta yli 7 cm).

Liito-orava tekee varastoja ja pesii mielellään metsissä olevissa kottaraispöntöissä, jos lähellä on lehtipuita ruokailupuiksi.

Tervapääsky voi pesiä kottaraispöntöissä, jos pönttö sijaitsee riittävän korkealla eikä lentoreitillä ole esteitä. Pöntön pohjalle on laitettava hieman puruja pehmikkeeksi. Tervapääskylle voi tehdä myös omia pönttöjä.

Erikoispöntöt

Jo mainitun tervapääskyn pöntön lisäksi *harmaasiepolle* voi tehdä avopönttöjä, joista hautova lintu näkee koko ajan ulos. Pönttöjä voi sijoittaa harvakseltaan metsien reuna-alueille, rannoille ja pihoihin. Ripustuskorkeudeksi riittää 1-2 m, pihoissa hyvä paikka on räystään alla. Myös *västäräkki* voi kelpuuttaa pöntön, sen ollessa seinässä. (Kuvassa tervapääskyn, harmaasiepon ja puukiipijän pöntöt).

Puukiipijä pesii luonnossa ahtaissa pystyraoissa. Sen voi saada pesimään kuvan mukaiseen kolmiopönttöön, jossa yhden seinän muodostaa puunrunko ja jossa on kaksi rakomaista lentoaukkoa sivuilla. Pönttöjä voi sijoittaa rauhallisiin metsiin (kuusikoihin) reilun metrin korkeuteen paksuihin puihin.

Pääskyjen "pöntöt"

Räystäspääskyille voi tehdä pesäpohjia vanhoista savikukkaruukuista poistamalla ruukun pohja ja kiinnittämällä ne lautaan avoin pohja ulospäin. Niitä voi laittaa useampia vierekkäin ja sitten lauta saviruukkuihin kiinnitetään sopivaan kohtaan räystään alle tai sisätiloihin, jos sinne on pääskyillä aina avoin reitti. Räystäspääskyt muuraavat itse pesänsä ruukun sisään ja pesän putomisvaaraa ei ole.

Toinen mahdollisuus on tehdä pönttö vesivaneerista tai laudasta ja sijoittaa se räystään alle niin että seinä toimii pöntön takaseinä ja katon alapeite pöntön kattona. Pöntön lattia leveys on noin 7 cm (koh-tisuorassa seinään nähden). Lattian etureunaan kiinnitetään noin 15 cm korkea etuseinä, joka nousee etuviistoon ylös kiinnittyen kattoon. Rivitalomallisesta pöntöstä voi tehdä vaikka koko talon seinän mittaisen. Yksiöiden väliin laitetaan väliseinät. Yksiön leveys on noin 15 cm ja sisäänkulkuaukkona toimii puoliympyrä pöntön etuseinän yläreunassa (eli rakennuksen katto toimii lentoaukon yläreunana). Puoliympyrän halkaisija on noin 5 cm.

Haarapääskyille voidaan asentaa seinille räystäiden alle lautoja, joiden päällä pesä pysyy tukevasti. Tarkoitukseen sopii esimerkiksi 20-30 senttiä katon alapuolelle seinään naulattu laudanpätkä. Laudanpätkiä voi laittaa myös latoihin, halleihin tai muihin sopiviin sisätiloihin katon tukirakenteiden päälle. Laudanpätkillä pesien rakennusta voidaan ohjata kissoilta turvallisiin tai rakennuksen sisällön kannalta harmittomaan paikkaan.

Törmäpääsky pesii normaalisti jyrkissä jokitörmissä tai hiekkakuoppien reunoilla. Törmäpääskyn ongelmana ovat usein epävakaut törmät. Etenkin vesistöjen lähelle voi tehdä pääskyille esimerkiksi sopivin reikäharkoin vuorattu tekotörmä tai rakentaa laudasta törmän korvikkeeksi kolorivistön.

Pöllön- ja telkänpöntöt

Kaikkiin isoihin pönttöihin tulee muistaa laittaa pohjalle esimerkiksi puruja pehmikkeeksi. Pöllöt ja telkkä eivät itse tuo pesää mitään pehmusteita. Pöllönpöntöt olisi hyvä viedä maastoon jo syksyllä. Pesimisen pöllöt aloittavat maaliskuussa. Erikokoisia pöllönpönttöjä ei kannata laittaa kovin lähelle toisiaan.

Helmipöllö on yleisin pöntössä pesivä pöllö. Se pesii mielellään peltojen ja hakkuuaukkojen laidoilla, etenkin rehevissä metsissä. Kuusikon ympäröimän heinittyneen aukon reunametsä on hyvä ripustuspaikka pöntölle. Pöntöt kannattaa nostaa 2-3 metriin ja pönttöjen välille tulee jättää 0,5-1 kilometriä maaston rehevyydestä riippuen.

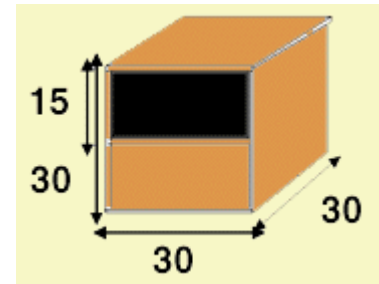
Telkkä pesii pönttöihin vesistöjen läheisyydessä. Telkkä on vesistön laadun suhteen vaatimaton. Vesi voi olla pieni joki, suolampi, järvi tai meri. Telkkä voi pesiä pöntössä myös varsin kaukana vedestä. Paras ripustuspaikka on kuitenkin veden ääressä 1-3 metrin korkeudessa paikan rauhallisuudesta riippuen. Pönttöpuun alustan ei saisi olla kovin risuinen tai kivikoinen, jotta poikaset pääsevät aikanaan vaivatta veteen. Telkänpönttöjä voi olla melko tiheässä, muutaman sadan metrin välein. Jos telkänpöntön ripustaa näkyväle paikalle 4-5 metrin korkeuteen ison peltoalueen reunametsään tai pienehköön, valoisaan metsäsaarekkeeseen, voi pönttöön saada pesimään harvinaisen uuttukyyhkyn.

Rehevissä metsissä ja lehdoissa telkän kokoluokan pöntöissä voi pesiä *lehtopöllö*. Suupohjassa lehtopöllö on harvinainen. Lehtopöllön pöntöt kannattaa sijoittaa peltojen laidoille tai rehevimpiin metsiin, mielellään koivikoihin. Pöntöt ripustetaan 3-5 metrin korkeudelle ja pönttöjen väliin tulee jättää 1,5-2 kilometriä.

Suurin pöntössä pesivä pöllö on *viirupöllö*. Se on melko yleinen, joskin vähälukuinen. Se pesii mielellään rehevissä metsissä isojen aukkojen tai peltojen lähellä. Tavallisen pöntön lisäksi viirupöllölle voi tehdä kattottoman avopöntön. Siinä ei ole lentoaukkoa ja se on noin 50 cm korkea. Pöntöt kannattaa nostaa 3-5 metrin korkeudelle rauhalliseen paikkaan. Pönttöjen väliin on syytä jättää vähintään 2 kilometriä. Emot puolustavat pesäänsä tehokkaasti, joten pönttöä ei ole syytä mennä tarkastamaan ilman suojaruustusta.

Tuulihaukan pönttö

Tuulihaukka pesii pelloilla (mielellään isoille) latojen päädyissä olevissa pöntöissä. Pönttöjä voi ripustaa myös isojen hakkuuaukkojen reunoille. Pöntöt tulisi ripustaa mahdollisimman korkealle, isot ladot ovat hyviä ripustuspaikkoja (kysy omistajan lupa). Tuulihaukan pönttöjä voi sijoittaa noin kilometrin välein. Vuosina, jolloin myyriä on paljon, hiiripöllö voi pesiä tuulihaukan pöntöissä varsinkin hakkuuaukkojen reunoilla. Myös tuulihaukan pönttöihin tulee muistaa laittaa pehmusteita.

Koskelonpöntöt

Isokoskelo pesii suurten järvien ja meren rannalle sijoitetuissa pöntöissä. Rauhallisessa paikassa ripustuskorkeudeksi riittää 1-2 metriä.

Tukkakoskelolle voi rakentaa kumolleen laitettavia laatikoita, joissa on kulkuaukko sivulla. Laatikon sivun sopiva leveys on 40 cm ja korkeus 20 cm. Laatikoita voi sijoitella rantakivikoihin ja rannoilla olevien rakennusten alle.

Ohjeet:

Birdlife Suomi Finland (http://www.birdlife.fi/lintuharrastus/linnunpönttojen_rakennusohjeet.shtml)

Suupohjan Lintutieteellinen Yhdistys - [Linnunpöntöt](http://www.saunalahti.fi/retki/linnut/opas.htm) (<http://www.saunalahti.fi/retki/linnut/opas.htm>)